

Testování dovednosti „psaní“ u zkoušky z češtiny pro trvalý pobyt

Testing the „writing“ skills in the Examination of Czech language for Permanent Residence

Jitka Cvejnová

Abstrakt: Článek analyzuje některé aspekty subtestu „psaní“ ve stávající zkoušce pro trvalý pobyt. Představuje legislativní rámec této zkoušky, stávající strukturu této zkoušky. Zamýšlí se nad výsledky a dalšími možnostmi vývoje subtestu a jeho hodnocení.

Klíčová slova: jazykové zkoušky, zkouška z češtiny pro trvalý pobyt, subtest psaní

Abstract: The article analyses some aspects of the existing „writing skills“ subtest as part of the Permanent Residence Examination. It presents the legislative framework of this examination, its current structure. The article reflects on the test results and considers other possibilities for the development of the subtest and its evaluation.

Key words: language exams, Czech Language Examination for Permanent Residence, subtest of „writing skills“

Legislativní rámec zkoušky pro trvalý pobyt

Povinnost skládat zkoušku z českého jazyka pro trvalý pobyt byla stanovena zákonem o pobytu cizinců, a to v zákoně č. 326/1999 v jeho znění z roku 2008. Obsahově byla zkouška z českého jazyka pro trvalý pobyt nejprve vymezena vyhláškou č. 348/2008, v níž se určuje pro zkoušku úroveň A1, aniž se detailně specifikuje obsah dovednosti psaní. K dalšímu obsahovému vymezení zkoušky z českého jazyka pro trvalý pobyt došlo ve vládním nařízení 13/2016. Zde se už vymezuje obsah dovednosti psaní jako schopnost „napsat jednoduchý text“. Česká vláda zatím neakceptovala doporučení Rady Evropy vycházející ze Zprávy odborné komise pro migraci, uprchlíky a vnitřně vysídlené osoby Parlamentnímu shromáždění vydané roku 2013, která pro dovednost mluvení a poslech navrhuje zkoušku na úrovni A2, pro dovednost čtení zkoušku na úrovni A1. Pokud jde o dovednost psaní, tak by se ve stávajícím zadání zkoušky nemělo nic měnit ani podle doporučení Rady Evropy.

Deskriptory dovednosti „psaní“ v SERR¹

Podzákonné předpisy MŠMT se při určování úrovně odvolávají na dokument Rady Evropy – Společný evropský referenční rámec². Pokud vyjdeme z tohoto dokumentu, pak je zde dovednost „psaní“ na úrovni A1 globálně popsána takto:

Umí napsat stručný jednoduchý text na pohlednici, například pozdrav z dovolené. Umí vyplnit formuláře obsahující osobní údaje, například své jméno, národnost a adresu při přihlašování v hotelu. SERR přináší ještě několik definic „psaní“ na úrovni A1, všechny však více méně odpovídají tomuto základnímu popisu, proto jim dále nebudeme věnovat pozornost.

Vedle SERR vydala světová profesní organizace sdružující učitele jazyků po celém světě³ spolu s Radou Evropy další dokument, který má napomoci ilustrovat úrovně stanovené v SERR, jde o tři banky deskriptorů *Eaquals Bank of Descriptions as a Check List*, *Eaquals Bank of Descriptions as Levels*, *Eaquals Bank of Description as Scales*⁴. Výroky jsou zde stejně jako v sebehodnotících materiálech uváděny formulací „I can“. Zde můžeme najít tyto deskriptory dovednosti „psaní“ (přeloženo autorkou článku):

A1

Umím napsat několik vět o sobě a jak bydlím. Umím vyplnit formulář, v němž mám o sobě poskytnout základní údaje. Umím napsat blahopřání k různým příležitostem.

A1+

Umím napsat několik vět o sobě, jak bydlím a co dělám. Umím vyplnit jednoduchý dotazník s osobními otázkami. Umím napsat jednoduchou pohlednici (např. z prázdnin).

Požadavky na počet verzí zkoušky

Na základě těchto legislativních vymezení je třeba podle požadavku Ministerstva vnitra vytvořit 36 odlišných verzí subtestu „psaní“ na jeden kalendářní rok (tj. 3 verze na měsíc). Verze musí být jedinečné, aby se zabránilo podvodům v rámci zkoušky. Protože na tvorbě zkoušek pracuje velmi malý tým, převážně externistů, jsou verze vytvářeny v databance tak, že se vytvoří nejprve základní verze, z nichž se pak kombinují tzv. odvozené verze. Nicméně v subtestu „psaní“ kombinování verzí naráží na určité materiální limity, úlohy jsou totiž jen 2 a je třeba přikročit

¹ Tuto zkratku používáme pro Společný evropský referenční rámec.

² Kolektiv autorů (2002). *Společný evropský referenční rámec pro jazyky – jak se učíme jazykům, jak je vyučujeme a jak v jazycích hodnotíme*. Olomouc: Univerzita Palackého.

³ Pokud je nám známo, čeští učitelé jazyků nejsou členy této organizace.

⁴ <https://www.eaquals.org>

k častějšímu obměňování základní verze, než např. u čtení, kde lze kombinovat 4 úlohy a eventuálně i jednotlivé položky mezi sebou.

Vývoj subtestu „psaní“

V současné době vyvíjíme třetí sadu základních verzí. Úplně první varianty subtestu psaní se nezachovaly, neboť byly využity velmi krátce v době, kdy zkouška ještě nebyla povinná a prošly systematickou vnitřní a vnější recenzí. První sada vznikla v roce 2009 pod vedením autorky článku, druhá řada vznikla v roce 2013 pod vedením kolegyně Svatavy Škodové, v letošním roce vzniká třetí řada pod vedením kolegyně Radmily Kotkové. Tato varianta bude publikována v prosinci roku 2017.

Po celou dobu existence zkoušky zůstává první úloha prakticky stejná. Zadání spočívá ve vyplnění zadaného formuláře. V současné době uchazeči vyplňují osobní údaje v podacím lístku na základě předložené vizitky. Tato úloha zcela odpovídá požadované úrovni A1 a je v rámci možností dobře obměnitelná. Pokud bude subtest „psaní“ pokračovat na úrovni A1 i v roce 2019, bude i tato úloha nahrazena novou. Z výše uvedeného tedy vyplývá, že v rámci zkoušky se měnila a mění hlavně druhá úloha.

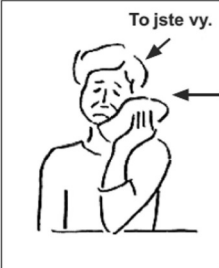
První modelová verze druhé úlohy subtestu „psaní“

K ilustraci zadání používáme ve vztahu k veřejnosti a k uchazečům tzv. modelové verze, které uchazeč najde na webových stránkách zkoušky, informativních letáčích, učebních materiálech ke zkoušce apod. (obr. 1).

ÚLOHA 215 bodů

Je úterý dopoledne. V 15 hodin máte vy a pan Malý schůzku.

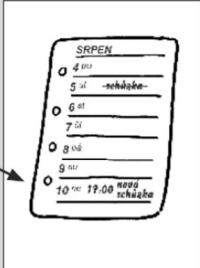
To jste vy.

Napište e-mail,

- že nemůžete přijít
- proč nemůžete přijít
- kdy bude nová schůzka
- kde bude nová schůzka.

E-mail musí mít minimálně 20 slov.

Obr. 1: První modelová verze

Zadání druhé úlohy podle první modelové verze spočívalo v napsání stručného e-mailu podle slovních pokynů a obrázků. Úloha se kritikům jevila často jako úloha překračující úroveň A1. Podle nich odpovídala spíše úrovni A2 tak, jak je popsána v SERR. Jako problematické se jevil i formální charakter e-mailu, nebyly zde varianty směřující k vytvoření neformálního e-mailu. Verze nicméně odpovídala reálné situaci migrantů, kteří se obvykle neobrací v češtině písemně na své kamarády či přátele, ale píšou spíše formální e-maily. Tato verze se „opotrebovala“, jakmile autoři nebyli schopni najít adekvátní důvod k omluvě, navíc takový, aby byl z předloženého obrázku pochopen jednoznačně.

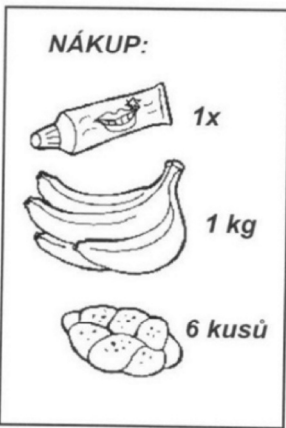
Druhá modelová verze druhé úlohy subtestu „psaní“

Jste nemocný/nemocná. Potřebujete pomoc. Napište SMS pro kamarádku Petru.

1. Poproste o pomoc.

2. JAK vám může pomoci.

NÁKUP:

3. V KOLIK hodin může přijít.

VEČER

4. KDE bydlíte.

Tady bydlím.

Napište minimálně 20 slov.

Obr. 2: Druhá modelová verze

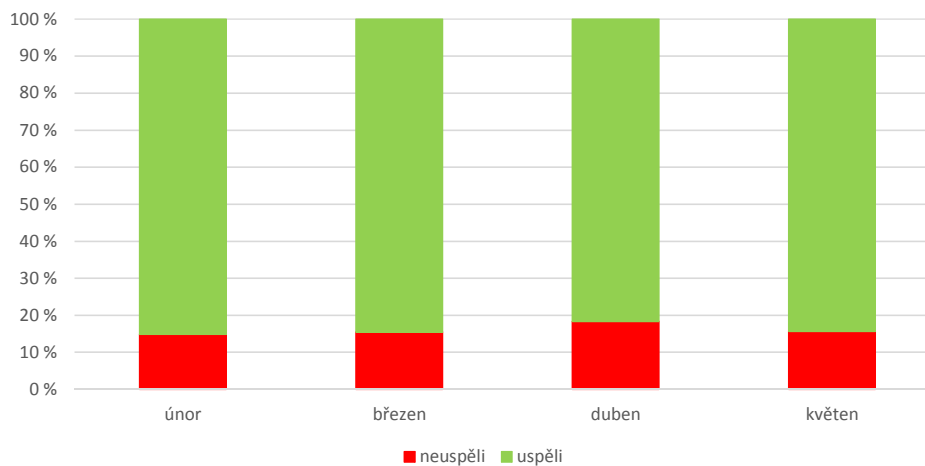
Tato verze mající formu „vzkazu“ (obr. 2) se jevila kritikům jako bližší úrovni A1. Během jejího využívání se jevilo jako neudržitelné zachovat neformální charakter vzkazu vzhledem k potřebným obměnám, proto byla vytvořena i zadání vyžadující,

aby uchazeč vytvořil formální vzkaz. Nevýhodou této varianty je především její rychlá „naučitelnost“, která vede uchazeče k tomu, že se naučí z paměti univerzální e-mail, a i když nesplní všechny obsahové (tedy obměňované položky), je schopen dosáhnout potřebného počtu bodů, splní-li ostatní body zadání. Na základě uvedených zjištění bylo přikročeno k tvorbě třetí modelové verze, která se snaží vyhnout problémům, jež se objevily v předchozích dvou modelových verzích.

Výsledky subtestu „psaní“

Výsledky v subtestu „psaní“ ukazují, že se uchazeči naučí základní strukturu úlohy, zejména výše prezentovanou úlohu 2, rychle z paměti a pak při testu reprodukuji naučené věty. To zpětně vede k nutnosti rychle obměňovat zkušební materiály. Dále výsledky psaní nekorelují s výsledky v jiných dovednostech (čtení a poslech), ani s celkovou úspěšností ve zkoušce. Jsou lepší než v ostatních dovednostech. Úloha reálně nerozlišuje uchazeče na úrovni A1 a ty, kteří ještě nedosáhli úrovně A1. Průměrná úspěšnost ve zkoušce je asi 56 %, průměrná úspěšnost u Vietnamců je 29 %, průměrná úspěšnost u Ukrajinců 69 %. Nejlepších výsledků dosahují Rusové, a to kolem 93 %.

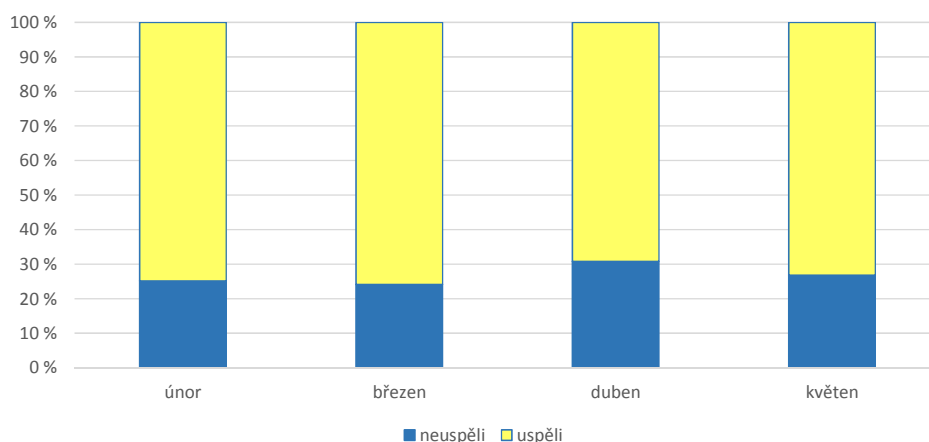
Níže uvedený graf (obr. 3) znázorňuje úspěšnost všech cizinců ve zkoušce psaní. Z grafu je patrné, že i když je průměrná úspěšnost všech cizinců ve zkoušce 56 %, pak úspěšnost v dovednosti „psaní“ je u jednotlivých měsíců roku 2017 mnohem lepší a pohybuje se mezi 85 % až 89 %.

Obr. 3: Celková úspěšnost uchazečů v subtestu „psaní“ v období únor–květen 2017

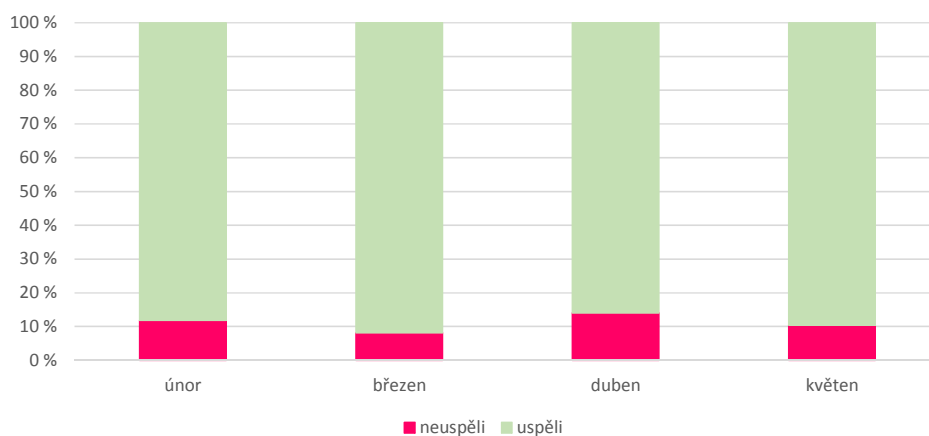
Nyní předkládáme graf úspěšnosti pouze dvou nejčastějších národností, které absolvuji zkoušku, tj. Ukrajinců a Vietnamců. Opět je zřejmé, že výsledky psaní ne-

korespondují s celkovou úspěšností ve stejném období. (Výsledky byly sledovány u stejného počtu uchazečů této národnosti.)

Obr. 4: Celková úspěšnost ukrajinských uchazečů v subtestu „psaní“ v období únor–květen 2017

Výsledky Ukrajinců se nicméně blíží průměrné úspěšnosti 69 % (v měsíci dubnu), i když v jiných měsících jsou o něco málo lepší. Nejde však o nějaký statisticky významný rozdíl. Ten je patrný teprve, pokud se podíváme na výsledky vietnamských uchazečů. Zatímco vietnamští uchazeči ve všech dovednostech dosahují průměrné úspěšnosti 29 %, v dovednosti psaní překračují úspěšnost 90 % (viz březen).

Obr. 5: Celková úspěšnost vietnamských uchazečů v subtestu „psaní“ v období únor–květen 2017

Z našich grafů jasně vyplývá, že výsledky, které poskytuje testování dovednosti „psaní“, jsou krajně nespolehlivé a nepřinášejí spolehlivá data.

Řešení situace

V současné době se uvažuje o zvýšení úrovně zkoušky na A2. Mnozí navrhovatelé mají za to, že zvýšení úrovně by zabránilo naučení se textu zpaměti, protože zkouška musí být koncipována náročněji než v případě A1. Osobně toto zvýšení vidím jako problematické především proto, že se sníží už tak nízká průměrná úspěšnost uchazečů. To znamená, že by jen málo uchazečů úspěšně absolvovalo tuto zkoušku. Zkouška by se stala velkou překážkou k získání trvalého pobytu, je otázkou, jak by se k takovému výsledku stavěla politická reprezentace státu.

Na druhé straně ale není určitě možné spokojit se s daným stavem. V této souvislosti jsme se spojili s Matematicko-fyzikální fakultou UK v Praze, která vyvíjí evaluátor Ewald, což je software, který je schopen vyhodnotit určitý test. Za ideálního stavu by tedy uchazeč, přímo ve zkušební místnosti, bez složitého vytváření verzí a variant, „vyprodukoval“ určitý psaný text podle instrukcí zadavatele a software by mu přiřadil kritérium „splnil“ nebo „nesplnil“. Vede nás k tomu idea, že my nepotřebujeme dle zákonných předpisů hodnotit detailně písemnou produkci uchazeče, ale pouze ověřit, zda jím produkovaný text je na úrovni A1 a vyšší, nebo dosud nedosáhl úrovně A1. Úroveň A1 je ideální na tento typ testování. Přiřazení úrovně A1 je pro software celkem jednoduchý úkol a mohl by být relativně brzo vyřešen, pokud předložíme tomuto nástroji velké množství testů. Z našeho pohledu zatím oříškem zůstává přepis ručně psaného písma, neboť software neumí číst ručně psané písmo. Závěrem je nutno podotknout, že obdobné analýzy textů probíhají rovněž v zahraničí a je třeba tento vývoj pozorně sledovat.

Literatura

Aktuální znění zákona č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky k datu 15. 8. 2017. Dostupné na <http://www.mvcr.cz> [vid. 7. 9. 2017]

Eaquals Bank of Descriptions as a Check List, Eaquals Bank of Descriptions as Levels, Eaquals Bank of Description as Scales. Dostupné na: <https://www.eaquals.org> [vid. 17. 6. 2017]

Modelová zkouška psaní. Dostupná na <http://cestina-pro-cizince.cz> [vid. 17. 6. 2017]

Nařízení vlády ze dne 18. ledna 2016 o prokazování znalosti českého jazyka pro účely získání povolení k trvalému pobytu. Sbírka zákonů České republiky. Částka 13. ročník 2016. Strana 370.

SLADKOVSKÁ, K. (2017). *Statistiky pro potřeby MŠMT a MV.* Národní ústav pro vzdělávání: květen 2017 (neveřejný zdroj)

Společný evropský referenční rámec pro jazyky – jak se učíme jazykům, jak je vyučujeme a jak v jazycích hodnotíme. (2002). Olomouc: Univerzita Palackého.

Vyhláška ze dne 9. září 2008 o výuce a zkouškách znalosti českého jazyka pro účely získání povolení k trvalému pobytu na území České republiky. Sbírka zákonů České republiky. Částka 113. Ročník 2008. Strana 5345.

Autorka

Jitka Cvejnová, e-mail: preklady@cvejnova.cz, Národní ústav pro vzdělávání

Vystudovala Filozofickou fakultu MU v Brně obor francouzština – španělština – čeština. Výuce češtiny pro cizince se věnuje od roku 1982. V roce 1994/95 působila jako lektorka češtiny na Univerzitě Paris IV – Sorbonne. V letech 1995–2002 pracovala v ÚJOP UK v oddělení češtiny. Od roku 2003 do roku 2014 učila jazyky na FIM UHK. V současné době se plně věnuje zajištění zkoušky pro trvalý pobyt v Národním ústavu pro vzdělávání. Je autorkou několika učebnic. Jako spoluautorka se podílela na vzniku odborných publikací *Prahová úroveň – čeština jako cizí jazyk*, Council of Europe, 2001 a *Úroveň B2 – čeština jako cizí jazyk*, MŠMT, 2005, *Referenční popis češtiny pro účely zkoušky z českého jazyka pro trvalý pobyt v ČR – úrovně A1, A2*, NUV, 2014.